

شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل: مدل‌سازی و نظریه‌پردازی در ایران

مهدی ذاکریان*

مقدمه

در حوزه‌ی سیاست و روابط بین‌الملل رفتارها و تصمیم‌هایی ماندگار و اثرگذارند که از ماهیت علمی و حرفه‌ای برخوردارند و در هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، جوانب ریز و درشت مسایل را مدنظر قرار می‌دهند. این رفتارها و تصمیم‌ها نتیجه‌ی عملکرد عقلانیت کاربردی است که نظر را به اجرا پیوند می‌زند و چالش‌های اجرای یک نظریه را در میدان عمل پیش‌بینی می‌کند. عقلانیت کاربردی ثمره‌ی چالش دانش نرم‌افزاری در رقابت با دانش سخت‌افزاری است که با بهره‌گیری از ابزارهای نوین و روش‌های بدیع علمی به تخصص، مهارت، حرفه و دانش در کنار تعهد، جدیت، سخت‌کوشی، صبر و هدف‌مندی بهای فراوانی می‌دهد.

* دکتر مهدی ذاکریان، استادیار حقوق بشر و روابط بین‌الملل در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات است.

فصلنامه مطالعات بین‌المللی، سال یکم، شماره ۱، تابستان ۱۳۸۳، صص ۸۷-۱۱۲

در مقابل این تربیت عقلانی، عقلانیت فلسفی قرار دارد که وسیع و آسمانی می‌اندیشد و به عمق نمی‌پردازد. عقل فلسفی از فراز به فرود نمی‌آید و خود را بی‌نیاز از بهره‌گیری از ابزارهای نوین و روش‌های بدیع علمی به منظور تعریف زمینی پدیده‌ها می‌داند. به همین دلیل، عقلانیت فلسفی از تعریف حرفه‌ای و تخصصی معنا و واژه باز می‌ماند و هدف را در سطح وسیع باقی می‌گذارد و از پردازش فردی به منظور کسب مهارت حرفه‌ای و عملی که بتواند به اهداف موردنظر دست یابد، باز می‌ماند. بر این مبنای عقلانیت فلسفی بر مدار بایسته‌ها، کامیابی را در نقطه‌ای دیگر می‌جوید. در حالی که عقلانیت کاربردی با اتکای بر دانش بشری بر مبنای نسبیّت زمان و مکان از تازه‌ترین روش‌های تحول و مدیریت در جامعه بین‌المللی بهره می‌جوید تا هدف‌گذاری، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در میدان عمل ثمربخش باشد.

در این زمینه، بهره‌گیری از بدیع‌ترین و مؤثرترین روش‌های آموزش و کسب مهارت در علم سیاست و روابط بین‌الملل دارای اهمیت می‌شود. چنین روش و منطقی، پوسته خودساخته‌ای که کشورهای جنوب از تصمیم، عمل و اجرا به دور خود به وجود آورده‌اند را به چالش می‌کشد که در نهایت به ناتوانی کشورهای مدار جنوب در رقابت به منظور برتری نسبت به کشورهای شمال می‌انجامد. کشورهای جنوب به منظور حل این مشکل، از زاویه همان دایره‌های محدود به تکاپوی دوباره می‌افتند، حال آنکه کشورهای شمال با عملکرد مبتنی بر عقلانیت کاربردی که دانش در آن محوریت دارد، به تقد مداوم خود و تحول در روش‌های کسب مهارت و تخصص پرداخته و به همین دلیل، همچنان برتری خود را در عرصه روابط بین‌الملل حفظ می‌کنند. این تفاوت فلسفی - کاربردی در دایره آموزش و روش‌های آموزشی نیز تأثیر خود را نشان می‌دهند. کشورهای جنوب با ادامه روش‌های آموزشی استاد محور همچنان عقلانیت فلسفی را به حوزه روش و متد منتقل می‌کنند، حال آنکه کشورهای شمال، تحت تأثیر عقلانیت کاربردی روش‌های آموزش را متحول و پویا می‌سازند تا عمل و تصمیم در میدان اجرا با موفقیت همراه باشد. عملکرد و کار ویژه چنین عقلانیتی در سطح نظام بین‌الملل سبب می‌شود تا منطق برتری‌جوی

کشورهایی مانند ایالات متحده آمریکا در عرصه روابط بین‌المللی و اسراییل در منطقه خاورمیانه قابل فهم و تأمل باشد. فعالیت‌های مبتنی بر دانش این منطق برتری جو در سه عرصه قابل بررسی است: ۱) حوزه‌ی آموزش (۲) عرصه‌ی پژوهش (۳) میدان عمل.

نوع کارکرد هر یک از این حوزه‌ها نیز منفک از دیگری نیست، بلکه پیوند حوزه‌ی آموزش، پژوهش و اجرا که از بستری علمی برمی‌خیزد و با استانداردهای قابل اتکا به وجود آمده است، سبب می‌شود تا تصمیم‌گیری در حوزه‌ی روابط بین‌الملل و علوم سیاسی در کشورهایی که بر این پایه عمل می‌کنند با موفقیت و کامیابی همراه باشد. در این راه بهره‌گیری از روش‌های نوین و مؤثر که در این زمینه دارای کارآیی هستند، به ویژه روش شبیه‌سازی که به منظور تربیت عقلی - کاربردی دانشجویان، پژوهش‌گران و مجریان علم سیاست، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل از آن استفاده می‌شود دارای اهمیت است.

پژوهش پیش‌روی با توجه به یافته‌های گفته شده، فرضیه ذیل را مورد بررسی و آزمون قرار می‌دهد که جامعه علمی کشور در حوزه‌ی سیاست، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل به منظور تقویت مهارت‌های علمی و عملی مجریان، دانشجویان و پژوهش‌گران علم سیاست، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل در کنار دیگر برنامه‌های آموزشی و پژوهشی، نیازمند مدل‌سازی‌های مبتنی بر دانش و شناخت علمی به همراه کسب مهارت‌های تخصصی در زمینه شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل است. اهمیت این فرضیه از آنجا ناشی می‌شود که روش مزبور در چارچوب یافته‌هایی که در آغاز پیرامون آنها بحث شد طی نزدیک به نیم قرن در کشورهای شمال سودمند و کارآمد بوده است. در حالی که متأسفانه جامعه علمی کشور ما تا سال ۱۳۷۵ از چنین روشی در پردازش عالمان و مجریان علم سیاست، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل (در اندازه آگاهی ما) بهره نمی‌برده است. از آن پس نیز، برگزاری این برنامه برپایه احساس نیاز و علاقه‌مندی فردی برگزار گردید که سودمندی و کارآیی آن موجب علاقه‌مندی طیفی دیگر به این روش آموزشی گردید. اما از آنجا که این علاقه‌مندی در سایه انگیزه‌های تبلیغی، مقامی و ابزاری قرار گرفت، به همین دلیل سودمندی برگزاری چنین برنامه‌هایی با توجه به عدم دقت در بسترسازی علمی آن،

تحت‌الشعاع انگیزه‌های گفته شده قرار گرفته و کارویژه‌های مؤثر و سودمند خود را که در کشورهای شمال نشان داده است در این مراکز تبلیغی، مقامی و غیرعلمی نشان نمی‌دهد. به منظور دوری از این آفت و آموزش، برنامه‌ریزی، مدل‌سازی و برنامه‌سازی صحیح، نمونه‌هایی از مدل‌هایی که برپایه معیارهای علم شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل در دانشگاه‌های ما می‌توانند معتبر و سودمند باشند، معرفی می‌شوند. باشد تا با مطالعه، تفکر، پژوهش و تعمق در چنین نمونه‌هایی؛ علاقه‌مندان به برگزاری مدل‌های شبیه‌سازی در حوزه علم سیاست، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل به گونه‌ای برنامه‌های خود را طراحی کنند که پیوند میان آموزش، پژوهش و اجرا به ارمغان آید و عقلانیت کاربردی کارویژه‌ها و ثمره‌های خود را نشان دهد.

شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل

در حوزه عقلانیت کاربردی، شبیه‌سازی، یکی از روش‌های پویا و سودمند در حوزه‌ی آموزش علوم سیاسی و روابط بین‌الملل محسوب می‌شود. این روش در پیوند میان یادگیری، پژوهش و اجرا بسیار مؤثر و کارا است. در این روش، شرکت کنندگان؛ اعم از دانشجویان، دیپلمات‌ها و یا حتی پژوهش‌گران علم سیاست و روابط بین‌الملل با به عهده گرفتن نقش‌های متعدد اجرایی در یکی از مدل‌های شبیه‌سازی به ایفای نقش می‌پردازند. آنها با انجام پژوهش و مطالعه در حوزه‌ی اجرا؛ توانایی‌ها، آموخته‌ها و تجربه‌ها و یافته‌های پژوهشی خود را در جهان سیاست در بوته نقد، ارزیابی و تحلیل قرار می‌دهند. همچنین با اتکا به توانایی‌های فکری، آموخته‌های نظری، تجربه‌های عملی و یافته‌های پژوهشی دست به تصمیم‌گیری، اجرا و اقدام می‌زنند. شرکت کنندگان برنامه‌های شبیه‌سازی با به عهده گرفتن نقش‌های گوناگون و اجرای سناریوهای تنظیم شده، فضای واقعی جهان سیاست را بازسازی می‌کنند. آنها با این عمل، ضمن یادگیری وظایف سازمان‌ها، اشخاص و ارگان‌ها، توانایی‌های بالقوه خویش را نیز شکوفا می‌سازند و از مهارت‌های فکری، یافته‌های پژوهشی و تجربه‌های عینی خود و دیگران در این برنامه‌ها بهره می‌جویند.

در شبیه‌سازی، هر یک از شرکت کنندگان در قالب یک نقش یا یک گروه قرار خواهد گرفت. به رغم اهمیت و ارزش شبیه‌سازی در آموزش دانشجویان علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل، متأسفانه ارزش علمی و آموزشی این روش در دانشکده‌های حقوق، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کشورمان تا سال ۱۳۷۵ نادیده گرفته شده و تاکنون نیز (در اندازه آگاهی ما) از این شیوه برای آموزش دانشجویان براساس برنامه‌های مصوب درسی وزارت علوم و شورای عالی برنامه‌ریزی در ایران استفاده به عمل نیامده است. این در حالی است که در کشورهای پیشرفته شمال، نهادهای علمی وابسته به دانشگاه‌های بزرگ و مشهور جهان همچون هاروارد، سوربن، میشیگان، استراسبورگ، پرینستون، کارلتون و روبرشومان و حتی در منطقه خاورمیانه برخی از دانشگاه‌های ترکیه و مصر مانند دانشگاه استانبول و دانشگاه آمریکایی قاهره به مدل‌سازی و برنامه‌سازی در زمینه شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل روی آورده‌اند. فعالیت‌های چنین نهادهای آموزشی و پژوهشی در قالب مدل‌سازی برنامه‌های شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل انجام می‌شود.

در این زمینه تاکنون مدل‌هایی مانند: «شبیه‌سازی مجمع عمومی سازمان ملل»، «شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر»، «شبیه‌سازی پارلمان اروپا»، «شبیه‌سازی شورای امنیت سازمان ملل»، «شبیه‌سازی کمیسیون حقوق بشر»، «شبیه‌سازی اتحادیه عرب»، «شبیه‌سازی دیوان دادگستری بین‌المللی» و... برنامه‌ریزی و برگزار شده است. این تلاش‌ها با توجه به آراء برخی از نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل همچون هارولد گوتزکوف^۱ و ریچارد اسنایدن^۲ صورت می‌گیرد که معتقدند استفاده از بازی‌های سیاسی برای تصدیق فرضیات مربوط به جهان واقعی سیاست ضروری است.^(۱) از این منظر، همان‌طور که حضور فیزیکی در آزمایشگاه‌ها و بیمارستان‌ها و تمرین مدل‌ها و مهارت‌ها برای دانشجویان رشته‌های پزشکی و خلبانی ضروری است، شبیه‌سازی مدل‌هایی مانند مجمع عمومی سازمان ملل متحد، دادگاه حقوق بشر اروپا، پیمان‌های منطقه‌ای، مذاکرات چندجانبه کشورها، دادگاه‌ها و... به

1- Harold Guetzkow

2- Richard Snyder

منظور آموزش مهارت‌های لازم به دانشجویان علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل ضرورت دارد. به ویژه که حقوق، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل همان‌طور که جیمز روزنا می‌گوید از ظرافت‌ها و پیچیدگی‌های ویژه‌ای برخوردار هستند.^(۲)

در تمرینات شبیه‌سازی این امکان فراهم می‌آید تا تئوری به مرحله اجرا درآید. با این حال، ارزش شبیه‌سازی منوط به شناخت مقدماتی و عمیق نسبت به موضوع شبیه‌سازی است.^(۳) هدف از برگزاری تمرینات شبیه‌سازی عبارت است از: (۱) آشنا کردن دانشجویان با مباحث نظری (۲) به‌کارگیری آموخته‌های دانشگاهی در مرحله عمل. به عبارت دیگر در این‌گونه تمرینات، شرکت‌کنندگان هم با مسایل بین‌المللی، سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و وظایف آنها آشنا می‌شوند و هم می‌توانند در فضای تمرینات شبیه‌سازی، کارآیی خود را به آزمایش گذارند تا بتوانند دقیق‌تر، علمی‌تر و واضح‌تر عمل کنند. در برگزاری برنامه‌های شبیه‌سازی باید دقت شود که نخست از مشارکت دانشجویانی استفاده شود که از دانش نظری لازم در مورد موضوع بحث برخوردار باشند و در درجه بعد از آن به عنوان آزمونی برای آموزه‌های نظری آنها در عرصه‌ی عمل و اجرا استفاده شود.^(۴) هرچند به‌کارگیری این روش آموزشی در کشورهای پیشرفته پیشینه دیرینه‌ای دارد و از دهه‌ی ۱۹۶۰ میلادی تاکنون به عنوان یک برنامه مصوب در دست اجرا و مورد توجه است، اما از این برنامه در دانشکده‌های حقوق، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کشورمان بهره گرفته نمی‌شود.

با عنایت به این مباحث، برای نخستین بار (در اندازه آگاهی ما) از سال ۱۳۷۵ تاکنون پروژه شبیه‌سازی توسط نگارنده در کلاس‌های درس دانشجویان پیگیری و برگزار گردید. در این تمرینات تلاش شد از مشارکت دانشجویانی استفاده شود که با مباحث تئوریک علم روابط بین‌الملل آشنایی کامل داشته و همچنین به انجام تمرینات شبیه‌سازی علاقه‌مند باشند. به همین‌منظور در آغاز اطلاعات لازم در مورد موضوع شبیه‌سازی در اختیار آنان قرار می‌گرفت و به آنان توصیه می‌شد تا بین مباحث تئوریک و عرصه عمل، ارتباط منطقی ایجاد نمایند. وانگهی، برای اینکه دانشجویان خود را در فضایی واقعی احساس کنند، وسواس زیادی در تعیین مکان و شکل برگزاری و مواردی از این دست به عمل آمد. به

ویژه دعوت از نمایندگان سازمان ملل متحد و حضور دیگر استادان که بر جدیت رفتار دانشجویان و دقت آنان در اجرای نقش‌هایشان مؤثر افتاد. جدیت دانشجویان و ترسیم فضایی نسبتاً واقعی، دست‌به‌دست هم داد تا برگزاری تمرینات شبیه‌سازی با موفقیت روبه‌رو شود و بازتاب مثبتی در میان دانشجویان و جامعه علمی ما داشته باشد.

در این روش، دانشجویان با مطالعه نقش‌های متعددی که عهده‌دار ایفای آنها می‌گردند، تلاش می‌کنند تا هنگام تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در عرصه‌ی عمل و اجرا، با توجه به آموخته‌های علمی - دانشگاهی و همچنین تجارب پژوهشی خویش عمل نمایند. از خلال برنامه‌های شبیه‌سازی، دانشجویان به طور تخصصی با مکانیسم کار سازمان‌های بین‌المللی، نهادهای منطقه‌ای، فنون پیشرفته مذاکرات بین‌المللی و چگونگی تعامل میان کشورها آشنا می‌گردند. ضمناً بر مهارت‌های آنان در عرصه تصمیم و اجرا افزوده می‌شود. تاکنون برنامه‌ی شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر، برنامه شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه کشورها و شبیه‌سازی کمیته حقوق زنان برای نخستین بار در ایران برگزار شده است و شبیه‌سازی گفت‌وگوی جهانی میان تمدن‌ها نیز مدل‌سازی شده است.^(۵)

بازتاب برگزاری مدل‌های یادشده، روی‌آوری برخی از مراکز و افراد به اجرای برنامه‌های شبیه‌سازی بوده است. هرچند که استقبال دیگر مراکز و استادان به این موضوع قابل تقدیر و قدردانی است، اما گفتنی است که گذاشتن یک میز دایره‌ای و نشان دادن عده‌ای پیرامون آن با انگیزه‌های پرستیژی و تبلیغی، بیشتر به یک نمایش یا یک تئاتر شبیه است تا به یک مدل علمی شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل. زیرا مدل‌های شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل مبتنی بر اهداف علمی، آموزشی و پژوهشی است. در این زمینه لازم است تا وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نظارت دقیق و علمی بر این برنامه‌ها داشته باشد. همچنین این وزارتخانه با دعوت از استادانی که در زمینه شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل دارای تخصص و اعتبار بین‌المللی هستند و پیشینه برگزاری موفق و صحیح در این زمینه در دانشگاه‌ها را دارند، بستر علمی مناسب برای رشد و گسترش این روش آموزشی را در جامعه‌ی علمی کشور فراهم آورد.

تجربه‌ی آموزشی در کشورهای پیشرفته و برگزاری چند دوره شبیه‌سازی در خود ایران

نشان داده است که شبیه‌سازی یکی از روش‌های آموزشی است که هم بر افزایش دانش و کسب مهارت دانشجویان حقوق، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل کمک می‌کند و هم بر انگیزه یادگیری آنان تأثیر مثبت دارد. اگرچه بهره‌گیری از مدل‌های گوناگون شبیه‌سازی در دانشگاه‌های بیشتر کشورها، امری رایج و معمولی است، اما تا پیش از این، از چنین روشی در دانشگاه‌های ما استفاده به عمل نیامده است. برگزاری مدل شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد و دغدغه امروزی جامعه بین‌المللی درباره حقوق بشر و برخوردهای مختلف با این پدیده می‌تواند بر انگیزه یادگیری و مشارکت عملی دانشجویان کشورمان مؤثر افتد. تجربه برگزاری این مدل در دانشگاه، نشان می‌دهد که دانشجویان تا چه اندازه علاقه‌مند به فراگیری، مشارکت و همچنین خواهان توجه استادان و مسئولان به توانایی‌های بالقوه و آموخته‌های علمی‌شان هستند. اگرچه در گذشته این روش یکی از روش‌های نآزموده و فراموش شده در دانشگاه‌های ما محسوب می‌شد، اما برگزاری تمرین‌های شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه کشورها، مدل کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد، مدل کمیته حقوق زنان سازمان ملل متحد و مدل‌سازی شبیه‌سازی گفت‌وگوی جهانی تمدن‌ها گام خوبی در پیگیری این روش آموزشی است. همچنین، همت همراه با مطالعه، تمرین و پژوهش دیگر استادان این رشته و بودجه‌گذاری دستگاه‌های اجرایی کشور به منظور توجه به این روش نوین، مؤثر و بدیع آموزشی می‌تواند در گسترش استفاده از این روش و تحول در عرصه آموزش، پژوهش و اجرای علم سیاست، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل کشورمان مؤثر باشد. به همین دلیل، پژوهش، نظریه‌پردازی و مدل‌سازی در این زمینه ضروری می‌شود. به ویژه مدل‌سازی‌هایی که با رعایت قواعد و اصول علمی شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل، بتواند به افزایش مهارت‌های علمی و حرفه‌ای در این رشته منجر شود.

مدل‌های شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل

تحولات پس از یازدهم سپتامبر نشان داد که تا چه اندازه دست‌اندرکاران مسایل سیاسی و بین‌المللی به ویژه مجریان و پژوهش‌گران روابط بین‌الملل نیازمند آشنایی بیشتر و فهم

دقیق‌تر نسبت به مسایل بین‌المللی هستند. این موضوع به آنها کمک می‌کند تا با به‌کارگیری به‌هنگام از نظریه‌های روابط بین‌الملل در طراحی، برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و سیستم‌سازی بتوانند به کشورشان و همین‌طور به جامعه بین‌المللی در حوزه عملیاتی و اجرایی یاری برسانند. در این زمینه بر اهمیت انواع مدل‌هایی که تا پیش از این وجود داشته است افزوده می‌شود. مدل‌های دیگری نیز در دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی و دستگاه‌های اجرایی کشورهای شمال به تازگی طراحی شده است که پاسخ‌گوی نیازها و تحولات مسایل اخیر هستند. دست‌اندرکاران مسایل بین‌المللی در کشور ما نیز نیازمند تمرین، آموزش و پژوهش در چنین برنامه‌هایی هستند. طبعاً اولویت نخست در این زمینه متوجه آموزش دانشجویان علوم سیاسی، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل است. به همین دلیل، مدل‌های شبیه‌سازی از جمله شبیه‌سازی مجمع عمومی، شورای امنیت، کمیسیون حقوق بشر، کمیته حقوق بشر، کمیته حقوق زنان و همین‌طور شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه کشورها، شبیه‌سازی دیوان کیفری بین‌المللی، شبیه‌سازی بازی‌های استراتژیک و به تازگی شبیه‌سازی مقابله با عملیات تروریستی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شود.

از آنجا که بستر علمی لازم به منظور مدل‌سازی و برنامه‌سازی در زمینه شبیه‌سازی موضوعات بین‌المللی از جمله روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل در کشور ما هنوز به وجود نیامده است، بنابراین سناریوسازی و طراحی این برنامه‌ها، نیازمند صرف وقت، پژوهش، کسب تجربه و تعمق علمی است. به منظور آموزش علاقه‌مندان به برگزاری برنامه‌های شبیه‌سازی، چهار نمونه از مدل‌های شبیه‌سازی که استانداردهای علمی لازم را به طور نسبی در جامعه علمی ما به دست آورده‌اند و هر یک ناظر به یک جنبه‌های سیاسی، حقوقی و فرهنگی است ارائه می‌شوند. ارائه این مدل‌ها به علاقه‌مندان برنامه‌های شبیه‌سازی کمک می‌کند تا با آشنایی با آنها به برگزاری برنامه‌های شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل بپردازند تا بتوانند با تفکر و کاهش هزینه در وقت و توان خود، نمونه‌های مشابه‌ای را اجرا کنند.

شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر

شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر یک مدل و روش ابتکاری است که موجب تهییج و تشویق دانشجویان به فراگیری متون حقوق بشری به صورت تخصصی و آشنایی با سازمان ملل متحد و ارگان‌های ناشی از معاهدات آن و همچنین مهارت‌های حقوقی - دیپلماتیک می‌گردد. در این تجربه، دانشجویان ضمن مطالعه پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و آشنایی با استانداردهای حقوق بشری و وظایف حکومت‌ها در برابر آنها، به صورت ارادی یا انتصابی در وظایف معینی به اجرای نقش می‌پردازند. در این راستا لازم است تا دانشجویان یک مطالعه و بررسی دقیق نسبت به نقشی که متعهد به اجرای آن گردیده‌اند داشته باشند تا با یک دانش کافی از مباحث مورد بحث به ایفای نقش بپردازند.

شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر، شامل بررسی گزارش دوره‌ای یک دولت فرضی - که ما آن را ماگانسا نام نهاده‌ایم - به کمیته حقوق بشر است که مطابق مفاد ۴۵ - ۲۸ پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی به وجود آمده است. هدف از این شبیه‌سازی آموزش کارکرد و وظایف کمیته حقوق بشر به اضافه فراگیری مهارت‌های دیپلماتیک به شکلی پویا و هیجان‌آور است. دانشجویان برای آمادگی و مشارکت در برنامه شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر بایستی به مطالعه پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، آیین‌نامه داخلی کمیته حقوق بشر، آخرین اطلاعات به دست آمده از رخدادهای کشور مورد بحث و گزارش‌های مقدماتی و دوره‌ای دیگر کشورها به کمیته حقوق بشر بپردازند. نقش‌های متعدد زیر بایستی مطالعه گردیده و هر یک از دانشجویان در یکی از این نقش‌ها قرار گیرند: (۱) اعضای هیأت نمایندگی کشور ارایه‌کننده گزارش که گزارش خود را در مورد چگونگی اجرا و رعایت حقوق مدنی و سیاسی به کمیته حقوق بشر تقدیم خواهد کرد؛ (۲) کارشناسان عضو کمیته حقوق بشر؛ (۳) نمایندگان سازمان‌های غیرحکومتی^۱ که به عنوان ناظرین حضور داشته و به طور غیرمستقیم در مباحث کمیته شرکت دارند؛ (۴) مطبوعات؛

۵) مردم و قربانیان نقض حقوق بشر؛ ۶) ناظر و مشاور قضایی؛ ۷) پروتکل^۱ شامل، تشریفات، حراست، تدارکات و... پلان این شبیه‌سازی به شکل زیر است:^(۱)

جمهوری ماگانسا در سال ۱۹۸۷، پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی را به تصویب رساند. این کشور، یک سال پس از آن، گزارش‌های مقدماتی خویش در مورد چگونگی اجرای پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و تدابیری که در این زمینه اتخاذ کرده بود را به اطلاع کمیته حقوق بشر رساند. چند سال بعد، پیرو نارضایتی مردم از حاکمان و اعتراضات گسترده و عمومی؛ نظامیان در سال ۱۹۹۴ دست به کودتا زدند. آنان حاکمان گذشته را سریعاً معدوم نموده و مصادر قدرت را به دست گرفتند. در پی این رویداد، بسیاری از نهادهای قانونی به حالت تعلیق و تعطیل در آمد و فعالیت رسانه‌های گروهی غیردولتی متوقف گردید. تحت عنوان دو اصل اساسی امنیت ملی و نظم عمومی، نظامیان با روش‌های دیکتاتورمآبانه همه مخالفان خود اعم از وابستگان رژیم گذشته و مخالفین کنونی را با روش‌های خشونت‌آمیز و غیرانسانی از جمله شکنجه، اعدام‌های اختصاری، بازداشت‌های طولانی‌مدت، اخراج از محل کار، تبعید و... از صحنه سیاسی و تصمیم‌گیری کشور دور نمودند.

در سال ۱۹۹۷، نظامیان ماگانسا اعلام نمودند؛ چون امنیت ملی و نظم در داخل کشور تأمین گردیده است، فرآیند دموکراتیزاسیون کشور را آغاز خواهند نمود. به همین منظور، اجازه فعالیت دوباره به مطبوعات، انجام انتخابات آزاد پارلمانی و ریاست جمهوری به مردم داده شد. با این وجود، گزارش‌ها نشان می‌دهند که هنگام برگزاری انتخابات در سال ۱۹۹۹، به سوی برخی از حوزه‌های انتخابیه تیراندازی شده و به دلیل بمب‌گذاری در یکی از دفاتر انتخاباتی انفجار به وقوع پیوسته است. نتایج انتخابات نشان دهنده انتخاب یک رئیس‌جمهور وابسته به نظامیان است و شماری از هواداران رژیم گذشته که با حکومت انتقالی همکاری می‌کردند به پارلمان راه یافتند.

پس از این تحولات، حکومت انتخابی به یک قانون اساسی توجه دارد که بیشتر مفاد

پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در آن ضمانت شده است. همچنین یک قانون عفو عمومی از سوی پارلمان به تصویب رسید که به همه تعقیب‌ها و محکومیت‌ها علیه اشخاصی که حقوق بشر را نقض می‌کردند پایان می‌داد. مطابق تصمیم پارلمان و تأیید رییس جمهور، نظامیان در قالب ارتش ملی و با نظارت رییس جمهور به انجام وظیفه خواهند پرداخت. دولت جدید همچنین تصمیم گرفت تا پس از اخطارهای مکرر دبیرکل سازمان ملل متحد به خاطر تأخیر در ارایه نخستین گزارش دوره‌ای ماگانسا، هیأتی از عالی‌ترین مقامات سیاسی و حقوقی را به منظور ارایه نخستین گزارش دوره‌ای به کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد اعزام نماید. بزرگ‌ترین مشکلات و موانع مربوط به رعایت حقوق بشر که حکومت جدید انتخابی ماگانسا با آن روبه‌رو است عبارتند از:

یکم: قربانیان یا بستگان قربانیان رژیم گذشته که خواهان دریافت غرامت و محاکمه کسانی هستند که آنها یا بستگانشان را بدون طی فرآیند قضایی مجازات نموده و برخی را به قتل رسانده‌اند.

دوم: قربانیان و بستگان مخالفان رژیم دیکتاتوری نظامی به خاطر شکایت و اعتراض به برخی از نظامیان، با تهدید برخی گروه‌های فشار و میلیتاریستی و با یک دستگاه قضایی ناسالم روبه‌رو هستند.

سوم: اعضای اقلیت‌ها و برخی گروه‌های سیاسی که برای مشارکت در حکومت فعالیت می‌کنند، به اتهام جرایم علیه امنیت کشور و جاسوسی تحت تعقیب هستند.

چهارم: یک سانسور شدید نسبت به انتقادات علیه حکومت وجود داشته و رسانه‌های گروهی تنها تحت نظارت دولت حق فعالیت و نشر مطالب را دارند.

پنجم: عدم مجازات و تعقیب اشخاص شناخته شده‌ای که به نقض حقوق بشر و مخالفت با فرآیند دموکراتیزاسیون در کشور شهرت دارند.

هیأت نمایندگی ماگانسا به طور جدی در حال آماده‌سازی نخستین گزارش دوره‌ای خویش به منظور ارایه به کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد است. اعضای هیأت نمایندگی جمهوری ماگانسا خود را برای پاسخ به پرسش‌های اعضای کمیته حقوق بشر

آماده می‌کنند. سازمان‌های غیرحکومتی فعالانه به تحقیق و گردآوری اطلاعات در مورد وضعیت حقوق بشر در ماگانسا پرداخته و تحولات این جمهوری در راستای پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی را بررسی کرده و گزارش می‌کنند. مطبوعات جمهوری ماگانسا پیرامون فرآیند آزادی‌های عمومی و دموکراسی در کشور اخبار و تحلیل‌های خود را ارائه می‌دهند، بیشتر صفحه‌های آنها مربوط به بحث حقوق مدنی و سیاسی و آزادی‌های عمومی در ماگانسا است. نمایندگان جمهوری ماگانسا می‌روند تا ضمن ارائه گزارش و توضیح نسبت به آن به پرسش‌های اعضای کمیته حقوق بشر پاسخ دهند. اعضای کمیته حقوق بشر از اطلاعات یا پرسش‌های سازمان‌های غیرحکومتی، اشخاص، حکومت‌ها و دیگر منابع برای تکمیل اطلاعات خویش جهت بررسی گزارش دوره‌ای ماگانسا استفاده می‌کنند.

به منظور برگزاری بهتر این مدل دانشجویان به مطالعه یک سلسله مطالب در مورد موضوع این مدل ترغیب می‌شوند تا با مطالعه و پژوهش بیشتر به ایفای نقش پرداخته و تصمیم‌گیری کنند.^(۷)

شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه: جمهوری سومیکا

مدل شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه کشورها یکی دیگر از برنامه‌های شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل است که به شناخت عمیق دانشجویان، دیپلمات‌ها و پژوهش‌گران از سیاست بین‌الملل، حقوق بین‌الملل و اقتصاد بین‌الملل کمک می‌کند و منطق گفت‌وگو و تصمیم‌گیری را برای آنها روشن می‌سازد. شرکت‌کنندگان در این مدل در طول یک نیمسال تحصیلی به مطالعه حوادث و رویدادها و همین‌طور مواضع واحدهای سیاسی پرداخته و گزارش‌های مورد نیاز، صدور بیانیه، اعلام مواضع و تصمیم‌گیری خود را برنامه‌ریزی و طراحی می‌نمایند. پلان این مدل به شکل زیر است:

از هنگام پایان جنگ سرد فرآیند گسترش دموکراسی و اقتصاد بازار تشدید شده است. این فرآیند آثار مهمی بر نظام سیاسی و اقتصادی بسیاری از کشورها داشته است و بر این

اساس، شمار بازیگران سیاسی به ۱۹۱ کشور رسیده است. جمهوری سومیکا در سال ۱۹۹۹ با برگزاری انتخابات ریاست جمهوری در مسیر توجه به دموکراسی و اقتصاد آزاد حرکت کرده و گام‌های جدیدی برای پیوستن به جامعه بین‌المللی برداشته است. رییس‌جمهور انتخابی این کشور طی نطق‌های انتخاباتی و پس از انتخاب، مرحله نوینی را در مناسبات سومیکا با دیگر بازیگران بین‌المللی وعده داده است. این جمهوری که از موقعیت ویژه ژئوپولیتیکی و منابع عظیم معدنی برخوردار است با جمعیتی معادل ۱۰ میلیون نفر دارای رقمی میان ۵ تا ۷ درصد پناهنده سومیکایی در نقاط متعدد جهان است که به خاطر شرایط نامناسب سیاسی کشور که تا سال ۱۹۹۹ وجود داشت کشور را ترک کرده‌اند. عمده دلایل ترک کشور از سوی نخبگان، عدم اطمینان نسبت به شرایط سیاسی و اقتصادی کشور، تحت تعقیب قرار گرفتن به دلیل نقد حاکمان سیاسی کشور و عدم رعایت حقوق بشر بوده است. گروه‌های اپوزیسیون اصلی کشور در جمهوری سومیکا معتقدند که تحولات در داخل کشور بنیادی نبوده و تنها نمایی برای بقای حاکمان در پشت صحنه بوده است. ادامه حبس نویسندگان و شماری از استادان دانشگاه، فرآیند طولانی اخذ مجوز انتشار نشریه، عدم وجود کانال‌های خصوصی و آزاد تلویزیونی و... از ادله گروه‌های اپوزیسیون جمهوری سومیکا است.

از آنجا که کارشناسان و ناظران انتخاباتی سازمان ملل متحد فرآیند انتخاب ریاست جمهوری این کشور را درست، دقیق، مردمی و برابر با استانداردهای بین‌المللی خوانده‌اند؛ بنابراین پیشنهادهای ارایه شده از سوی رییس‌جمهور این کشور در عرصه جهانی مورد توجه و تأمل واقع گردیده است. یکی از پیشنهادهای رییس‌جمهور این کشور دعوت از سازمان ملل متحد برای برگزاری یک کنفرانس چهارجانبه به منظور پیوستن جمهوری سومیکا به جامعه بین‌المللی، ایجاد مناسبات دیپلماتیک با دیگر واحدهای سیاسی و سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی است. دبیرکل سازمان ملل متحد طی رایزنی با اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا از آنها درخواست کرده است تا در کنفرانس چهارجانبه ملل متحد و توسعه روابط با جمهوری سومیکا که در محل مقر اروپایی سازمان ملل متحد در ژنو

برگزار می‌شود شرکت کنند. این کنفرانس با این انگیزه برگزار می‌شود که مذاکرات در مورد پیوستن این جمهوری به جامعه بین‌المللی انجام شود. به همین منظور کارشناسان حقوق بشر و برنامه عمران و توسعه ملل متحد در حال تهیه و ارائه گزارش در مورد فرآیند الحاق، توانایی‌ها و وضعیت کنونی این جمهوری هستند. ایالات متحده آمریکا در حال بررسی راهکارهای عملی و موانع و چالش‌های پیوستن سومیکا به جامعه بین‌المللی است. اتحادیه اروپا شرایط سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی در این کشور را بررسی می‌کند. به منظور برگزاری این کنفرانس چهار جانبه هر یک از دانشجویان در یکی از هیأت‌های زیر به فعالیت می‌پردازد: (۱) گروه سازمان ملل متحد (۲) گروه جمهوری سومیکا (۳) گروه ایالات متحده آمریکا (۴) گروه اتحادیه اروپا. نقش‌های اجرایی این مدل عبارتند از: (۱) گروه مطبوعات (۲) گروه تشریفات (۳) سازمان‌های غیرحکومتی (۴) مردم و پناهندگان سومیکایی. به منظور برگزاری بهتر این مدل دانشجویان ضمن مطالعه و پژوهش یک سلسله مطالب در مورد مبانی روابط بین‌الملل، منشور ملل متحد، اصول سیاست خارجی، سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ به تمرین و فراگیری فنون گفت‌وگو نیز می‌پردازند.^(۸)

شبیه‌سازی گفت‌وگوی جهانی میان تمدن‌ها

یکی از فعالیت‌های بدیع در زمینه گفت‌وگوی تمدن‌ها، توجه به نقش آموزش در تربیت دانشجویان برای گفت‌وگو به منظور شناخت راه‌های دستیابی به تفاهم بین‌المللی است. از آنجا که نقش دانشجویان در آینده به عنوان نسل نخبگان اجرایی، نقشی اثرگذار و تعیین کننده است، لذا هدایت باورهای آنها به اصل گفت‌وگوی تمدن‌ها تنها با متدهای آموزش کلاسیک مانند کلاس‌های استادمحور یا برگزاری سمینار و... میسر نیست. بلکه انتخاب روش مفید و مؤثر به منظور تعلیم و ایجاد باور نسبت به گفت‌وگوی تمدن‌ها باید همراه با عمل و حضور و دیالوگ مستقیم دانشجویان باشد. به همین دلیل برنامه شبیه‌سازی جهانی گفت‌وگوی تمدن‌ها به عنوان مدلی برای آموزش و شناخت واقعیت‌های جهانی و تمرینی برای مسئولیت‌های آینده آنان و آماده‌سازی آنها برای حضوری مؤثر در عرصه عمل و اجرا

که توأم با دانش، پژوهش و عقلانیت باشد دارای اهمیت است. مدل شبیه‌سازی گفت‌وگوی جهانی تمدن‌ها زمینه ایجاد بستر مناسب و عملی برای مشارکت دانشجویان در بحث گفت‌وگوی تمدن‌ها را فراهم می‌آورد. پلان این مدل به شرح زیر است:

در مورد وضع پس از پایان جنگ سرد از سوی اندیشمندان علوم سیاسی و روابط بین‌الملل پیش‌بینی‌های متفاوتی صورت پذیرفت. فرانسیس فوکویاما از پایان تاریخ و جهانی شدن ارزش‌های لیبرال - دموکراسی غربی سخن راند و ساموئل هانتینگتون از برخورد میان تمدن‌ها. به اعتقاد هانتینگتون موضوع برخورد تمدن‌ها پارادایم تفسیر کننده روابط بین‌الملل در دوران پس از جنگ سرد است. به نظر او سیاست‌های جهانی برای نخستین بار در تاریخ، هم چندقطبی است و هم چند تمدنی.^(۹) وی معتقد است با پایان جنگ سرد به مرحله‌ای وارد خواهیم شد که در آن هیچ برخورد جهانی مشخص بین مکاتب عقیدتی مانند سوسیالیسم و لیبرالیسم وجود ندارد. در عوض، برخورد بین هویت‌ها وجود خواهد داشت. در نتیجه، در این برخورد مسأله عقیده چندان مطرح نیست، بلکه موجودیت دارای اهمیت است... اما طبیعی است که همه انسان‌های معقول باید خواستار اجتناب از چنین برخوردی باشند.^(۱۰)

به همین دلیل پیشنهاد آقای خاتمی در پنجاه و دومین نشست مجمع عمومی سازمان ملل متحد مبنی بر اینکه «انقلاب اسلامی مردم ایران... خواستار گفت‌وگوی میان تمدن‌ها و فرهنگ‌ها است نه برخورد بین آنها» با استقبال جامعه بین‌المللی روبه‌رو شد. در همین زمینه سال ۲۰۰۱ به عنوان سال ملل متحد برای گفت‌وگوی میان تمدن‌ها از سوی مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید. در راستای سال گفت‌وگوی تمدن‌ها، واحدهای سیاسی بین‌المللی اعم از دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی، سازمان‌های غیرحکومتی و نیز نهادهای مدنی جهانی، دانشگاه‌ها و... برنامه‌هایی را تدارک دیده و اجرا کردند که بیشتر بحث و گفت‌وگو در مورد مباحث اساسی جامعه بین‌المللی و مسایل مورد اختلاف در نظام بین‌الملل است. مدل شبیه‌سازی گفت‌وگوی جهانی تمدن‌ها نیز مواردی را که مورد بحث و اختلاف در جامعه بین‌المللی هستند و اندیشمندان روابط بین‌الملل بر گفت‌وگو در

مورد آنها اتفاق نظر دارند را مورد بررسی قرار می‌دهد و تبدیل به موضوع بحث شبیه‌سازی گفت‌وگوی جهانی تمدن‌ها می‌کند، از جمله: تروریسم و رویدادهای پس از ۱۱ سپتامبر، فقر مفرط جهانی و گرسنگی، جهانی شدن و پیامدهای آن، امحای سلاح‌های کشتار جمعی، حفظ محیط‌زیست، حق صلح، دموکراسی و آزادی، رعایت حقوق بشر و جهان‌شمولی اصول حقوق بشر، دیوان کیفری بین‌المللی و...

مباحث اشاره شده فوق در حوزه‌های تمدنی متعدد شامل کشورهای که زیرمجموعه آن تمدن محسوب می‌شوند در این مدل مورد بحث قرار می‌گیرند. با توجه به اینکه هر یک از کشورها نسبت به این موضوعات دارای آرای منحصر به فرد خویش هستند، بنابراین، هیجان دانشجویان در برنامه شبیه‌سازی به منظور درک، یادگیری و جدل در مورد این موضوعات افزایش خواهد یافت. در این مدل، دانشجویان نقش نخبگان اجرایی و فکری حوزه تمدنی خویش را ایفا خواهند کرد. دانشجویان مجموعه‌ای از کشورها به عنوان نمایندگان حوزه‌های تمدنی گوناگون، برای نمونه پنج تمدن جهانی، گفت‌وگوی جهانی تمدن‌ها را شبیه‌سازی می‌کنند. این پنج مجموعه می‌تواند از آمریکای شمالی و اتحادیه اروپا (تمدن غربی)؛ آسیای شرقی و ژاپن (تمدن شرقی)؛ جمهوری اسلامی ایران و سازمان کنفرانس اسلامی (تمدن اسلامی)، کشورهای آفریقایی (تمدن آفریقایی) و نهایتاً روسیه و اروپای شرقی یا آمریکای لاتین تشکیل گردد. در این مدل از مشارکت دانشجویانی بهره گرفته می‌شود که با مباحث تئوریک گفت‌وگوی تمدن‌ها آشنا هستند.

در این برنامه دانشجویان در قالب گروه‌های زیر قرار می‌گیرند: ۱) هیأت مذاکره کننده که می‌تواند از وزیر فرهنگ، وزیر امور خارجه، نماینده رییس جمهور، رییس یا نمایندگان پارلمان و استادان دانشگاه و شخصیت‌های فرهنگی هر یک از تمدن‌ها تشکیل شود (۲) مطبوعات و رسانه‌های گروهی (۳) سازمان‌های غیرحکومتی (۴) پروتکل (۵) مردم. از آنجا که ارزش این برنامه منوط به شناخت عمیق و پیشاپیش در مورد موضوع بحث و گفت‌وگو است، بنابراین، به شرکت کنندگان این مدل توصیه می‌شود تا منابع مورد نظر در این مدل را مورد مطالعه قرار دهند.^(۱۱)

شبیه‌سازی کمیته حقوق زنان

در حالی که دانشجویان رشته حقوق به ویژه حقوق بین‌الملل در کشورهای پیشرفته از فرصت بهره‌مندی از روش آموزشی شبیه‌سازی در حوزه خویش برخوردارند، ولی ما کمتر چنین فرصتی را به دانشجویان حقوق بین‌الملل خود داده‌ایم. شبیه‌سازی دیوان‌ها و دادگاه‌های بین‌المللی^۱ در دانشگاه‌های پیشرفته، گسترش بسیاری یافته است. حال آنکه ما کمتر چنین برنامه‌هایی را طراحی کرده‌ایم؛ به ویژه شبیه‌سازی دیوان کیفری بین‌المللی. همین موضوع سبب شد تا در پی برگزاری شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر، سناریوی دیگری نیز طراحی شود تا همچنان دانشجویان، پژوهشگران، مجریان و استادان حقوق بین‌الملل را در بر گیرد. این مدل، شبیه‌سازی کمیته حقوق زنان است.

اکنون موضوع زن و حقوق زنان موضوع درجه یک مطالعات بین‌المللی است. در کشور ما نیز در این زمینه تکاپوی فراوانی به راه افتاده است. تصمیم‌گیری در پیوستن یا نپیوستن به کنوانسیون حقوق زنان نیز نیازمند بررسی و تعمق عالمانه از فرهنگ و نیازهای کشور در کنار تحولات جامعه بین‌المللی است. اکنون ۱۷۳ کشور به کنوانسیون از بین بردن هر نوع نابرابری نسبت به زنان پیوسته‌اند. افغانستان، عربستان سعودی، مصر، اسرائیل، اردن و تونس از جمله کشورهایی هستند که به این کنوانسیون پیوسته‌اند.^(۱۲) اکنون این پرسش ارایه می‌شود که این کنوانسیون چیست؟ چه سازوکارهایی دارد؟ و کشورها نسبت به آن چه تعهداتی دارند؟ برای فهم دلایل و چرایی پیوستن به آن و پیامدهای آن مدل شبیه‌سازی کمیته حقوق زنان طراحی و ارایه شده است. پلان و سناریوی این مدل به شرح زیر است:

آفرینش بشر به طور برابر بر پایه دو جنس زن و مرد قرار گرفت به گونه‌ای که هر یک، دیگری را برای زندگی بهتر و شیرین تکمیل می‌کند. خواست پروردگار بر این قرار گرفت تا کمال بشری میسر نباشد مگر بر اینکه زن و مرد در کنار هم قرار گیرند، به یکدیگر عشق بورزند و دوستی و عشق را بر کالبد و روان جامعه بشری وارد کنند. آرامش، صلح و حقوق

1- The Moot Court

بشر هنگامی به دست می‌آید که ابنا بشر، برنامه‌ها و مناسبات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی خود را به درستی از والدینشان بیاموزند.

طی تاریخ، رویارویی جامعه بشری با برخی کاستی‌های فرهنگی و علمی ناشی از خرافه، نادانی، سنت و قومیت سبب شد تا وضعیت، موقعیت و حقوق زنان دچار چالش‌ها و دشواری‌هایی شود. اما برداشت روشن‌گرانه از آموزه‌های والای دینی در کنار تحول بشری در عرصه دانایی و خرد دست به دست هم دادند و آرام آرام توجه به حقوق زنان در دستور کار واحدهای سیاسی و جامعه بین‌المللی قرار گرفت. در این زمینه کنوانسیون بین‌المللی از بین بردن هرگونه نابرابری نسبت به زنان CEDAW^(۱۳) مشهور به کنوانسیون زنان در هجدهم دسامبر سال ۱۹۷۹ طی قطعنامه A/RES/34/180 با سی ماده به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید و از سوم سپتامبر سال ۱۹۸۱ قدرت اجرایی یافت. این کنوانسیون به برابری حقوق زنان و مردان توجه دارد. همچنین، محور هر نوع نابرابری نسبت به زنان را در اهداف خود قرار داده است. برپایه ماده ۱۷ و ۱۸ این کنوانسیون، برای بررسی پیشرفت‌های به دست آمده از سوی کشورهای عضو این کنوانسیون در اجرای مفاد کنوانسیون؛ کمیته نابودی هرگونه نابرابری نسبت به زنان ایجاد می‌شود تا گزارش‌های دولت‌های عضو پیرامون چگونگی به‌کارگیری مفاد کنوانسیون را در کمیته بررسی کند. کمیته به بررسی گزارش‌ها پرداخته و در این زمینه می‌تواند اطلاعات بیشتری را نیز درخواست کند و در پایان تصمیم و نظر خود را به اطلاع دولت مورد نظر درباره چگونگی رعایت کنوانسیون برساند.

بعدها در ششم اکتبر سال ۱۹۹۹ پروتکل اختیاری کنوانسیون بین‌المللی نابودی هرگونه نابرابری نسبت به زنان CEDAW-OP^(۱۴) نیز به تصویب رسید. این پروتکل به همه افراد و گروه‌هایی که برای پی‌گیری شکایت‌هایشان در کشورشان همه تلاش خود را نمودند اما به نتیجه نرسیدند، این اجازه را می‌دهد تا به کمیته ارتباطات به نام کمیته نابودی نابرابری نسبت به زنان رجوع کنند. همچنین این پروتکل به کمیته این اجازه را می‌دهد تا درباره نقض جدی یا گسترده مفاد کنوانسیون در کشورهایی که کنوانسیون و پروتکل الحاقی را

تصویب کرده‌اند به بررسی و تحقیق بپردازد. تاکنون ۱۷۳ کشور به کنوانسیون بین‌المللی نابودی هرگونه نابرابری نسبت به زنان و ۴۲ کشور به پروتکل الحاقی آن پیوسته‌اند.^(۱۵)

جمهوری سوماتراس نیز از جمله کشورهایی است که کنوانسیون را تصویب کرده است. جمهوری سوماتراس در سال ۲۰۰۳ به کنوانسیون پیوسته است. این جمهوری در غرب آفریقا قرار داشته و زبان‌های سواحیلی، عربی و فرانسه از زبان‌های رایج این جمهوری است. باورهای دینی و فرهنگی سوماتراس از باورهای بومی، مسیحیت، یهودیت و اسلام تشکیل می‌شود. نظام سیاسی کشور سکولار و ریاست جمهوری بوده و انتخابات تحت تأثیر شدید ریاست جمهوری هفت ساله این کشور و نزدیکان وابسته به وی انجام می‌شود. سوماتراس از منابع غنی اورانیوم و الماس برخوردار است و به لحاظ غذایی و کشاورزی به خارج، به ویژه به کشورهای شمال وابسته است. زنان در این کشور در مقایسه با مردان از شانس کمتری برای دستیابی به مناصب اجتماعی و سیاسی برخوردارند. به ویژه اقلیت‌های زبانی و دینی در دستیابی به مسند قدرت اظهار نارضایتی و نابرابری می‌کنند. ده درصد دانشجویان و یک درصد نمایندگان پارلمان را زنان تشکیل می‌دهند. سن ازدواج از ۱۶ سالگی شروع شده و ازدواج دختران بیشتر به عهده پدر و یا پسر بزرگ خانواده است. رئیس جمهوری سوماتراس اعلام کرده است که برای کمک به زنان در دستیابی بیشتر به قدرت سیاسی، چند پست کابینه را در اختیار زنان قرار خواهد داد.

نهاد ریاست جمهوری، وزارت امور خارجه، وزارت کشور و برخی نمایندگان پارلمان سوماتراس در حال تهیه گزارش مقدماتی برای ارایه به کمیته نابودی هرگونه نابرابری نسبت به زنان پیرامون چگونگی عملکرد سوماتراس در زمینه حقوق زنان و به کارگیری مفاد کنوانسیون هستند. هیأت دیپلماتیک سوماتراس خود را برای پاسخ به پرسش‌های اعضای کمیته آماده می‌کند. هر یک از دانشجویان می‌توانند در یکی از نقش‌های زیر قرار گیرند:

۱. کارشناسان کمیته؛
۲. هیأت دیپلماتیک سوماتراس جهت ارایه گزارش به کمیته؛

۳. نمایندگان سازمان‌های غیر حکومتی؛

۴. مردم و قربانیان نقض مفاد کنوانسیون؛

۵. مطبوعات و تشریفات.

هدف از برگزاری این مدل، شناخت و آشنایی با شیوه کار کمیته، چگونگی ارائه گزارش و مشارکت در مجامع بین‌المللی در مقام یک دیپلمات و کارگزار بین‌المللی است. همچنین برگزاری این مدل به فهم سودمندی‌ها و زیان‌های تصمیم یک کشور در پیوستن یا پیوستن به یک کنوانسیون به لحاظ اجرایی و عملیاتی می‌انجامد و اینکه آیا پیوستن سوماتراس به پروتکل الحاقی کنوانسیون زنان در راستای منافع ملی این کشور قرار دارد یا نه؟

دانشجویان با مطالعه کنوانسیون، پروتکل الحاقی، آیین‌نامه اجرایی و چگونگی برگزاری جلسات کمیته به ایفای نقش می‌پردازند. تهیه و تدوین گزارش مقدماتی از سوی نمایندگان جمهوری سوماتراس، طرح پرسش‌های مربوط به چگونگی عملکرد سوماتراس و بررسی گزارش سوماتراس از سوی کارشناسان کمیته، تنظیم گزارش از سوی سازمان‌های غیرحکومتی و تلاش برای مشارکت در جلسه کمیته، چاپ نشریه و واکنش‌های موافقان و مخالفان سوماتراس در زمینه عملکرد این کشور نسبت به حقوق زنان در این مدل قابلیت اجرا و طرح را دارا است.

نتیجه‌گیری

بازتاب، سودمندی و کارآیی برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرا در حوزه سیاست و روابط بین‌الملل متوجه مجموعه‌ی کلان کشور است. بنابراین، در کشورهای شمال با اتکا به عقلانیت کاربردی، توجه علمی و مبتنی بر پژوهش در این حوزه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شود. در این زمینه، برنامه‌های شبیه‌سازی به منظور افزایش کارآیی و کارویژه‌های دست‌اندرکاران مسایل بین‌المللی دارای اهمیت می‌شود و از دوران تحصیلات متوسطه تا طی مراحل حرفه‌ای دیپلماسی و اجرا؛ مدیران، پژوهش‌گران، استادان و

دانشجویان این حوزه به تمرین برنامه‌های شبیه‌سازی می‌پردازند. اما از آنجا که در کشورهای جنوب از جمله کشور ما معیار برنامه‌ریزی، تصمیم و اجرا کمتر برپایه شایستگی‌های مبتنی بر دانش و تخصص قرار دارد، بنابراین، طبیعی است که کار ویژه‌های قومی، خویشی و وفاداری بر آموزه‌های علمی و مهارت‌های عملی پیشی گیرد. همین امر به آنجا می‌انجامد که برنامه‌های بدیع علمی و روش‌های دقیق و صحیح به منظور کسب مهارت و افزایش دانش، جایگاه خود را از دست می‌دهند. در همین راستاست که به طور سنتی از هنگام پیدایش برنامه‌های شبیه‌سازی در دهه‌ی ۶۰ میلادی تاکنون، این برنامه‌ها در حوزه علم سیاست، روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل کشورمان جایگاهی پیدا نکرده است. هرچند که از سال ۱۳۷۵ مدل‌هایی از شبیه‌سازی اجرا شد و گروهی نیز به برگزاری آن علاقه‌مند گردیدند، اما بررسی‌های انگیزه‌ها و نوع هدف‌گذاری نشان می‌دهد که اهداف علمی این روش به شدت تحت‌الشعاع انگیزه‌های اقناع مدیران، پرستیژ، تبلیغ و نمایش این برنامه قرار می‌گیرد. چنین رهیافتی در مجموع، به ناکارآمدی چنین برنامه‌هایی می‌انجامد. به منظور تصحیح و تبیین درست مدل‌سازی در این زمینه لازم است تا علاقه‌مندان به برگزاری این برنامه‌ها با مطالعه دقیق در این حوزه و پژوهش در موضوع شبیه‌سازی و همچنین کسب تجربه و تمرین مهارت‌های آن در مراکز معتبر بین‌المللی آنگاه به فعالیت در این زمینه (ولو با هر انگیزه‌ای که باشد) بپردازند. به همین منظور چهار مدل ارائه شده در این پژوهش به منظور آموزش، تفکر، تمرین و کسب مهارت لازم از گونه‌های مدل‌های شبیه‌سازی در بعد سیاسی: شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه کشورها، در بعد حقوقی: شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر و شبیه‌سازی کمیته حقوق زنان، در بعد فرهنگی: شبیه‌سازی گفت‌وگوی جهانی میان تمدن‌ها برای علاقه‌مندان برگزاری مدل‌های شبیه‌سازی سودمند است.

گفتنی است که عوامل موفقیت برنامه‌های شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل در درجه نخست تمایل به آموزش همراه با فعالیت؛ دوم تمایل به مذاکره، کار گروهی و کسب مهارت و در پایان توجه به فرآیند تصمیم‌سازی است.^(۱۶) چنین عواملی هنگامی دیده

خواهند شد که برگزاری این مدل‌ها در بستری علمی و با انگیزه‌های علمی در قالب عقلانیت کاربردی برگزار شود و از مدار تبلیغ، پرستیژ، اقتناع مدیران و حفظ مقام فارغ باشد. تجربه موفق برگزاری مدل‌های شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر در مرکز مطالعات عالی بین‌المللی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران (۱۳۷۸ و ۱۳۷۹)، تجربه برگزاری پرهیجان و سودمند شبیه‌سازی کمیته حقوق زنان در دانشگاه امام صادق (ع) (۱۳۸۲)، برگزاری کارآ و آموزنده شبیه‌سازی کمیته حقوق بشر در دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه (۱۳۸۰)، برگزاری مشتاقانه و با علاقه شبیه‌سازی مذاکرات چهارجانبه جمهوری سومیکا در دانشکده علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز (۱۳۸۱) و تجربه سودمند، موفق و در واقع در اندازه آگاهی ما نخستین تجربه شبیه‌سازی در روابط بین‌الملل در دانشگاه‌های کشور در سال ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷ در گروه علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی زنجان آموزه‌ای است برای تعقیب و برگزاری مدل‌های شبیه‌سازی در دانشگاه‌ها و مراکزی که اهداف علمی را در انگیزه‌های مبتنی بر کسب مهارت، دانش و تخصص جستجو می‌کنند. در همین زمینه در نظر است برنامه شبیه‌سازی (The Moot Court) از دیوان کیفری بین‌المللی را برای دانشجویان دکترای حقوق بین‌الملل طراحی و برگزار نمود. ❖

پی‌نوشت‌ها:

۱. بنگرید به: جیمز دوئرتی، رابرت فالتز گراف، نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل، جلد دوم، ترجمه علیرضا طیب، وحید بزرگی، تهران: نشر قومس، ۱۳۷۲، صص ۸۰۹ - ۷۷۷.
 ۲. مهدی ذاکریان، مبانی نظری و عملی بهبود روابط جمهوری اسلامی ایران با اروپای متحد از سال ۱۹۱۹ به بعد، تهران: رساله کارشناسی ارشد معارف اسلامی و علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع) ۱۳۷۳، ص ۶۵.
 3. Sophie Dufor, *La simulation de jeux de roles*, Strasbourg: Seminaire de Ciedhu, 1996, p. 2.
 4. Mark R. Poustie, "Engaging Students and Enhancing Skills: Lessons from the Development of a Web-Supported International Environmental Law Conference Simulation," *International Review of Law Computer & Technology*, Vol. 15, No. 3, p. 333.
 ۵. بنگرید به: مهدی ذاکریان، «روش‌های نو آموزش در روابط بین‌الملل و بازتاب آن بر مهارت‌های تخصصی - حرفه‌ای»، *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، سال شانزدهم، شماره پنجم و ششم، بهمن و اسفند ۱۳۸۰، ۱۷۴-۱۷۳، صص ۱۴۳-۱۳۶.
 ۶. همان. صص ۱۴۳ - ۱۴۲.
 7. Jean - Bernard Marie, *Simulation de comite de droits de l' Homm*, Strasbourg: Seminaires de Ciedhu, 1996, p. 1.
- ۸ در زمینه موضوع این مدل، منابع زیر معرفی می‌شود:
- Buergetal, Thomas, *International Human Rights*, Eagan: West Publishing Co., 1996.
 - Conseil de l' Europe, *Droits de l' Homme en droits international*, Strasbourg: les editions du conseil de l' Europe, 1995.
 - Defrages, Philippe Moreau, *Relations internationales*, Paris: editions du seuil, 1997.
 - United Nations, *United Nations and Human Rights 1945- 1995*, New York: United Nations Publications, 1996.
 - United Nations, *Human Rights Today*, New York: United Nations Publications, 1998.

- United Nations, *United Nations Action in The Field of Human Rights*, New York: United Nations Publications, 1994.
- United Nations, *The International Bill of Human Right*, New York: United Nations Publications, 1993.
- United Nations, *Millenium Summit Multilateral Treaty Frame*, New York: United Nations Publications, 2000.
- Zakerian, Mehdi, "Iran and the Universality of Human Right," *Discourse*, Vol. 2, No. 3, Winter 2001.

همچنین بنگرید به:

- Mario Bettati, *Simulation of an International Conference*, Paris: University of Paris II, Assas-Sorbonne, 2001, pp. 2-3.

۹. ساموئل هانتینگتون، «برخورد تمدن‌ها: بازسازی نظم جهانی»، ترجمه‌ی مجتبی امیری، روزنامه‌ی اطلاعات، ص ۱۲.

۱۰. کوفی انان، گفت‌وگوی تمدن‌ها و نیاز برای اخلاق جهانی، تهران: مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد در تهران، ۱۳۷۸، ص ص ۵-۴.

۱۱. در زمینه موضوع این مدل، منابع زیر معرفی می‌شود:

- Burchill, Scott, Linklater, Andrew, *Theories of International Relations*, London: Mac Millan Press, 1996.
- Defarges, Phillipe Moreau, *op.cit.*
- Griffiths, Martin, *Fifty Key Thinkers in International Relations*, London: Ruffledge, 1999.
- Jackson, Robert, Sorensen. Georg, *Introduction to International Relations*, New York: Oxford University Press, 1999.
- Meerts / Postma, *Workbook on International Negotiation*, The Hague: Netherlands Institute of International Relations, 2002.
- United Nations, *Basic Facts About the United Nations*, New York: United Nations Publications, 2000.

در زمینه موضوع این مدل، منابع زیر معرفی می‌شوند.

- Julian, Gregory B., Gagain Jr., John R., *A Guide to Delegate Preparation 1999 - 2000*, New York: UNA-USA, 1999.
- United Nations, *United Nations Year of Dialogue among civilizations 2001*, New York: United Nations Publications, 2002.

- کوفی انان، «گفت‌وگوی تمدن‌ها»، در: مهدی ذاکریان، سیاست خارجی خاتمی از منظر

صاحب‌نظران، تهران: انتشارات همشهری، ۱۳۸۰.

۱۲. مهدی ذاکریان، حقوق بشر و خاورمیانه، تهران: مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک

خاورمیانه، ۱۳۸۲، ص ۱۱۳.

13. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)

14. The Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW-OP)

۱۵. مهدی ذاکریان، پیشین، ص ۱۳۲.

16. Mark R. Poustie, *op.cit.*, p. 331.